

6. Кравченко В. И. Графология: характер по почерку : учеб.-метод. пособие / В. И. Кравченко. – СПб : ГУ аэрокосм. приборостр., 2006. – 92 с.

7. Исаева Е. Л. Практическая графология. Как узнать характер по почерку / Е. Л. Исаева. – М. : Ринал Классик, 2010. – 256 с.

УДК 343.13

Садова Т.В.,

канд. юрид. наук,

доцент кафедри кримінального

процесу та криміналістики

Івано-Франківського юридичного

інституту Національного університету

«Одеська юридична академія»

ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА АНГЛІЇ І УЕЛЬСУ

Стаття присвячена вивченню системи джерел кримінального процесуального права Англії та Уельсу. Встановлено, що в ієрархії джерел кримінального процесуального права Англії і Уельсу перше місце відводиться судовому прецеденту. Великобританія, будучи членом Європейського Союзу, застосовує його законодавство як джерело права, зокрема в Англії і Уельсі, де рішення Європейського суду є обов'язковими для всіх судів. Кримінальне процесуальне законодавство Англії і Уельсу не є кодифікованим, що ускладнює опрацювання і використання кримінально-процесуальних норм.

Ключові слова: міжнародні стандарти, гармонізація, джерело права, прецедентне право, право Європейського союзу, кримінальне процесуальне право Англії і Уельсу.

Стаття посвящена изучению системы источников уголовного процессуального права Англии и Уэльса. Установлено, что в иерархии источников уголовного процессуального права Англии и Уэльса первое место отводится

судебному прецеденту. Великобритания, будучи членом Европейского Союза, применяет его законодательство как источник права, в частности в Англии и Уэльсе, где решения Европейского суда являются обязательными для всех судов. Уголовное процессуальное законодательство Англии и Уэльса не является кодифицированным, что затрудняет изучение и использование уголовно-процессуальных норм.

Ключевые слова: международные стандарты, гармонизация, источник права, прецедентное право, право Европейского союза, уголовное процессуальное право Англии и Уэльса.

The article is aimed at studying the system of sources of criminal procedural law in England and Wales. It is established that in the hierarchy of sources of the criminal procedural law of England and Wales the first place is assigned to the judicial precedent. The United Kingdom, as a member of the European Union, applies the legislation of the European Union as a source of law, in particular in England and Wales, where the judgment of the European Court is binding on all courts. The criminal procedural law of England and Wales is not codified, which complicates the processing and use of criminal procedural rules.

Keywords: international standards, harmonization, sources of law, case law, European Union law, criminal procedural law of England and Wales.

Постановка проблеми. Останнім часом у світі відбувається процес зближення правових систем, прослідковується стійка тенденція щодо зближення змісту і форми багатьох інститутів кримінально-процесуального права різних держав та їх гармонізації. Саме тому кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних країн, зокрема країн західної Європи, є об'єктом дослідження українських правників. Радикальні зміни, які відбуваються зараз в Україні, безумовно, повинні вплинути на економічну модель та тип держави. Серед Європейських країн неабиякий інтерес в цьому напрямку викликає кримінальне процесуальне законодавство Англії та Уельсу, в якому деякі процесуальні інститути, що є новими для

Українського судочинства, існують вже століттями, яке в ієрархії своїх джерел перше місце віддає судовому прецеденту, і яке розвивається у напрямку гуманізації і демократизації своїх інститутів, наближення кримінально-процесуальних норм до сучасних європейський стандартів.

Як цілком слушно стверджують Ю.М. Грошевий та В.Я. Тацій, будь-яка сучасна галузь національного права і національного законодавства не може бути побудована на ідеях якоїсь однієї школи права. І якщо вона (школа права) претендує на свою науковість і своєчасність, то вона “приречена” синтезувати в своїх поглядах кращі ідеї інших напрямків у тій чи іншій галузі права з урахуванням їх сучасних модифікацій [1, с. 55].

Аналіз дослідження даної проблеми. Питання гармонізації норм національного кримінального процесуального права з правовими нормами Європейського Союзу знаходяться в процесі дослідження вітчизняними науковцями, серед яких В.І.Галаган, В.Т. Маляренко, В.В. Молдован, А.В.Молдован, О.В. Негодченко, В.М. Тертишник, В.І. Борисов, Н.В. Глинська, В.С. Зеленецький, О.Г. Шило, В.М Джига та інші, однак і зараз чимало проблем ще потребують свого остаточного вирішення. Законодавство України за роки незалежності хоч і зазнало немало змін і доповнень, однак воно як і раніше відстає від міжнародного права та потребує якнайшвидшої гармонізації з ним, що і зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є розгляд питань щодо джерел кримінального процесуального права Англії та Уельсу.

Виклад основного матеріалу. У Великобританії існує по суті три окремих системи кримінального судочинства, які діють у Шотландії, Північній Ірландії та Англії і Уельсі. Оскільки кримінальне законодавство Великобританії є некодифікованим, норми, що його регулюють, містяться у законодавчих актах парламенту Великобританії, рішеннях судових органів, рішеннях Апеляційного суду. Окрім того, вступивши до Європейського Союзу і ратифікувавши Європейську конвенцію у 1998 році, Великобританія визнала пріоритет міжнародного

права, а також дію рішень Європейського суду у своєму внутрішньому законодавстві.

Таким чином, основними джерелами сучасного кримінального процесуального права у Великобританії є: 1) прецедентне право (судові прецеденти, що створюються безпосередньо судами); 2) законодавчі акти Парламенту; 3) законодавство Європейського союзу.

Система кримінального судочинства Англії і Уельсу характеризується тим, що визначити відправний момент утворення сучасної його моделі видається практично неможливим, хоча кримінальне процесуальне законодавство цієї зазнало суттєвого реформування протягом останніх років, його становлення є результатом довготривалого процесу розвитку і вдосконалення. Так, наприклад, один з основних учасників сучасного кримінального процесу Великобританії Мировий суддя (Justice of the Peace або magistrate) існує з часів прийняття закону про Мирових суддів (the Justices of the Peace Act) у 1361 році [2]. Королівська служба кримінального переслідування (is the Crown Prosecution Service), навпаки, є відносно молодим учасником здійснення судочинства у кримінальних справах, оскільки була заснована у 1985 році [3, с. 125].

Не дивлячись на досить повільну еволюцію кримінального судочинства, зокрема, таких його основних конституційних принципів, як верховенство права, парламентська демократія, захист прав і свобод громадян, з 1980 року спостерігається суттєве прискорення зазначених процесів та зростання інтересу уряду до його реформування.

Так, якщо з початку 20 століття до 1980 року у Великобританії існувало лише чотири законодавчих акти у галузі кримінального судочинства, це були Закони про кримінальне судочинство (Criminal Justice Acts) 1925, 1948, 1967 та 1972 років, протягом наступних двадцяти років до кінця століття була прийнята ціла низка законодавчих актів у цій сфері: Закони про кримінальне судочинство (Criminal Justice Acts) 1982, 1988, 1991. 1993. 1994, Закон про апеляцію у кримінальних справах (Criminal Appeal Act) 1995 року, Закон про кримінальне судочинство та розслідування у кримінальних справах (Criminal Procedure and Investigations Act) 1996 року,

Закон про злочини (покарання) (Crime (Sentences) Act) 1997 року, закон про злочини і правопорушення (Crime and Disorder Act) 1998 року, Закон про судочинство у справах про злочини неповнолітніх та Закон про доказування у кримінальних справах (the Youth Justice Act and Criminal Evidence Act) 1999 року.

У 1999-2000 роках були прийняті такі закони: Закон про повноваження судів у кримінальних справах (призначення покарання) (Powers of the Criminal Courts (Sentencing) Act), Закон про Інспектуру Королівської служби кримінального переслідування (Crown Prosecution Service Inspectorate Act), Закон про врегулювання слідчих повноважень (Regulation of Investigatory Powers Act), Закон про кримінальне судочинство та судові провадження (the Criminal Justice and Court Services Act). Зазначені реформи були спричинені, в першу чергу, вступом Великобританії до Європейського союзу і необхідністю у зв'язку з цим відходу від старих норм та приведення свого внутрішнього законодавства до Європейських стандартів.

Реформація Британського кримінального процесуального законодавства продовжилась і надалі, в результаті цього тривалого і поступового процесу була прийнята низка нових законодавчих актів, а також внесені необхідні зміни до вже існуючих. Так, один з основних законів у цій галузі, що має назву Правила кримінального процесу (The Criminal Procedure Rules) черговий раз зазнав внесення змін та поправок у листопаді 2016 року [4]. Цей законодавчий акт містить базові правила здійснення кримінального провадження в усіх його стадіях і може вважатися таким собі аналогом кримінального процесуального кодексу, якого у цій країні ніколи не існувало.

Одним з базових законів, що регулює здійснення розслідування та судового розгляду кримінальних справ у Великобританії є Закон про поліцію та здійснення доказування у кримінальних справах 1984 року (The Police and Criminal Evidence Act) [5], який також зазнав суттєвих змін за останні десятиліття. Те ж саме стосується і закону про кримінальне судочинство та розслідування у кримінальних справах (Criminal Procedure and Investigations Act) 1996 року [6]. Закон про небезпечну організовану злочинність і поліцію (The Serious

Organised Crime and Police Act) 2005 року встановлює особливості розслідування злочинів, вчинених організованою групою, злочинною чи терористичною організацією.

Закон про кримінальне судочинство (Criminal Justice Act) 2003 року [7] та Закон про кримінальне судочинство і суди (Criminal Justice and Courts Act) [8] 2015 року вносять зміни до Закону про поліцію та здійснення доказування у кримінальних справах 1984 року (The Police and Criminal Evidence Act) та Правил кримінального процесу (The Criminal Procedure Rules), запроваджуючи, зокрема, деякі форми спрощеного провадження до судочинства Англії та Уельсу.

Слід зазначити, що з метою реформування кримінального процесуального законодавства у Великобританії було створено Комісію з реформи права (Law Commission) у 1965 році, а також Королівську комісію з кримінального судочинства (Royal Commission on Criminal Procedure) у 1977 році, які на постійній основі здійснюють вдосконалення норм і правил кримінального процесу. Це далеко не повний перелік законів, які стосуються кримінального судочинства у Англії та Уельсі, їх загальна кількість наближається до ста тридцяти.

Окрім законів, здійснення кримінального судочинства у Англії та Уельсі регулюється чисельними підзаконними актами, які є доповненням чи роз'ясненням до законів. Прикладом таких актів є зводи процесуальних норм (codes of practice) у доповнення до Закону про поліцію та доказування у кримінальних справах 1984 року (The Police and Criminal Evidence Act), в яких деталізується процесуальна форма здійснення широкого кола процесуальних дій органами поліції в ході досудового провадження. На даний час чинними є вісім зводів, а саме: Звід А (Code A) 2015 року, що регулює повноваження поліції зупиняти і обшукувати осіб і транспортні засоби без здійснення затримання, з обов'язковим процесуальним оформленням зазначених дій; Звід В (Code B) 2013 року, який встановлює правила проведення обшуку житлового приміщення, іншого володіння, вилучення з нього речей, а також обшуку осіб; Звід С (Code C) 2014 року щодо правил утримання під вартою, поведіння та допиту підозрюваних у справах, не пов'язаних з тероризмом, офіцерами

поліції, з обов'язковим роз'ясненням підозрюваним їх прав; Звід D (Code D) 2011 року щодо правил ідентифікації осіб у зв'язку із розслідуванням кримінального правопорушення, а також стосовно належного оформлення матеріалів досудового провадження; Звід E (Code E) 2016 року щодо правил здійснення аудіо запису допиту підозрюваних у поліцейських відділах; Звід F (Code F) 2013 року щодо правил здійснення відеозапису допиту підозрюваного за бажанням офіцера поліції; Звід G (Code G) 2012 року, який регулює повноваження щодо затримання особи на підставі статті 24 Закону про поліцію та доказування у кримінальних справах (The Police and Criminal Evidence Act) 1984 року із змінами, внесеними статтею 110 Закону про небезпечну організовану злочинність і поліцію (The Serious Organised Crime and Police Act) 2005 року; Звід H (Code H) 2014 щодо правил утримання під вартою, поведіння та допиту підозрюваних у справах, пов'язаних з тероризмом, офіцерами поліції, з обов'язковим роз'ясненням підозрюваним їх прав [9].

Королівська служба кримінального переслідування у своїй діяльності керується нормами Зводу правил для державних обвинувачів (Code for Crown Prosecutors) [10], який був прийнятий разом із Законом про здійснення кримінального переслідування злочинів (Prosecution of Offences Act) у 1985 році.

Законодавчі акти, безумовно, є важливим джерелом кримінального процесуального права Великобританії, однак британськими правниками в ієрархії джерел перше місце все ж таки відводиться судовому прецеденту [11, с. 8]. Основоположний принцип кримінального процесуального права Великобританії встановлює вимогу винесення подібних рішень у подібних справах. Основою доктрини прецедентного права є те, що суди при винесенні рішень зобов'язані керуватись судовими рішеннями у подібних справах, ухвалених раніше, при чому в англійській системі права йдеться саме обов'язок, а не право. Згідно цієї доктрини усі суди при ухваленні рішень зобов'язані керуватись рішеннями вищестоящих судів,

Апеляційний суд зобов'язаний керуватись своїми рішеннями, ухваленими у попередніх справах.

Ієрархія судів та їх рішень, яка діє при визначенні вищестоящого суду в ході застосування судового прецеденту від найвищого до найнижчого виглядає таким чином: Європейський суд (European Court of Justice), Верховний суд (Supreme Court), Апеляційний суд (Court of Appeal), Апеляційна присутність відділення королівської лави Високого суду правосуддя (Divisional Courts), Високий суд (High Court), Суди нижчої ланки (Inferior Courts), судові рішення, що скасовують рішення по справі, що розглядалась раніше, із створенням нової норми прецедентного права (Overruling), судове рішення, що скасовує попереднє рішення (reversing).

З питань Європейського права рішення Європейського суду є обов'язковими для всіх судів Англії та Уельсу. Верховний суд є найвищим судом Сполученого королівства, його рішення є обов'язковими для всіх судів Англії та Уельсу. Апеляційний суд зобов'язаний керуватися рішеннями Верховного суду або Палати Лордів¹, а також власними рішеннями у попередніх справах. Суди нижчої ланки (Суд корони (Crown Court), Окружний суд (County Court), Мировий суд (Magistrate's Court)) не створюють прецедентів і зобов'язані при ухваленні рішень керуватися рішеннями усіх вищестоящих судів.

Існує декілька видів прецеденту: первинний (original), зобов'язуючий (binding) і переконливий (persuasive).

Первинний прецедент, який виникає у тих випадках, коли попереднього рішення суду з правового питання, яке підлягає судовому вирішенню, не існує. В такому випадку винесене рішення стає первинним прецедентом.

Зобов'язуючий прецедент може застосовуватись лише за умови дотримання таких критеріїв: правове питання, яке вирішується, і те, що підлягає порівнянню, є подібними; фактичні дані в обох справах, що стосуються питання, яке

¹ Судові обов'язки Палати лордів з 2009 року здійснює Верховний Суд, однак судові рішення, ухвалені палатою Лордів до 2009 року, можуть використовуватись в якості прецедентів.

підлягає порівнянню, є подібними; попереднє рішення винесене судом, що є вищим відносно суду, який ухвалює рішення, або тим самим судом, який зобов'язаний брати до уваги свої попередні рішення; питання є предметом судового спору.

Переконливий прецедент не є обов'язковим для суду, суд на власний розсуд може взяти до уваги певні положення, що містяться у рішеннях, наприклад, судів нижчої ланки, судових органів за межами Великобританії, зокрема Європейського суду з прав людини тощо.

Застосування судового прецеденту на думку британських правників має як переваги, так і недоліки. Серед переваг, зокрема, зазначається той факт, що існування застосування прецеденту забезпечує однаковість застосування закону щодо подібних правових питань, надає можливість передбачити результат судового розгляду справи, економить час та сприяє розвитку законодавства.

Недоліками системи прецедентного права називають сувору обов'язковість ухвалення такого ж рішення, як у прецедентній справі, що може спричинити ухвалення несправедливого рішення, не сприяє швидкому реформуванню законодавства, оскільки зміни не можуть бути застосовані, доки правове питання не буде поставлене перед судом, складність пошуку прецедентного рішення через велику кількість рішень [12, с. 45].

Як вже зазначалось вище, Великобританія, будучи членом Європейського Союзу, застосовує його законодавство як джерело права.

Висновки. Як бачимо, в Англії та Уельсі існує своя система джерел кримінального процесуального права, відмінна від тієї, що існує в Україні. Звертає на себе увагу, в першу чергу, відсутність кодифікації норм кримінального процесуального права, що, на нашу думку, ускладнює опрацювання і використання кримінально-процесуальних норм.

Оскільки прецедентне право в Україні наразі знаходиться на етапі свого становлення, необхідним видається вивчення переваг і недоліків застосування судового прецеденту як джерела права в Англії та Уельсі з метою забезпечення

ефективного розвитку цього інституту в Українському кримінальному судочинстві.

Література:

1. Тацій В. Я. Проблеми зближення європейських правових систем як умова гармонізації законодавства України : матер. науково-практичної конференції [“Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом”], (жовт. 1998 р.) / В. Я. Тацій, Ю.М. Грошевий. – Київ, 1998. – С. 54-55.
2. Justices of the Peace Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/aep/Edw3/34/1/section/I>
3. Gary Slapper, David Kelly, The English Legal System. Fifteenth Edition 2014–2015. Routledge. Taylor & Francis Group. London and New York. – 772 с.
4. The Criminal Procedure Rules and Criminal Practice Directions [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/criminal/rulesmenu-2015>
5. Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE) codes of practice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/guidance/police-and-criminal-evidence-act-1984-pace-codes-of-practice>
6. Criminal Procedure and Investigations Act 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents>
7. Criminal Justice Act 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents>
8. Criminal Justice and Courts Act 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2/contents>
9. Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE) codes of practice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/guidance/police-and-criminal-evidence-act-1984-pace-codes-of-practice>
10. The Code for Crown Prosecutors [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cps.gov.uk/publications/docs/code_2013
11. Jacqueline Martin. English Legal System. Routledge, 2014. – 203 с.
12. Osborne, Craig. Criminal Litigation. / Craig Osborne. – Blackstone Press Limited, 1998. – 363 p.